

R. 3. 175 ll.

DISPUTATIO PHYSICA,
De
SENSIBUS
IN GENERE CON-
SIDERATIS,

Quam
Inclytæ Facultatis Philoso-
phicæ permisso, in celeberrima
Lipsensi Academia,

Ad diem 11. Decemb.

Publicè ventilandam

proponit

M. FRIDERICUS VVENCESLAI
Medvicensis, SS. Theol. Stud & Alum. Elect.

RESPONDENTE

BARTHOLOMÆO Elstern / VVeif-
senfelsensi, Phil. & SS. Theol. Stud.

LIPSIÆ, *imprimebat* GREGOR. Ritsch /

ANNO M. DC. XXX.

Serenissimi Electoris Saxo-
nici Consiliariis gravissimis,

VIRIS

*Admodum Reverendâ Magnificentiâ, ma-
ximè strenuâ Nobilitate, Amplissimâ Auctori-
tate, Consiliis, usq; rerum eminentissimis,*

Dn. CANCELLARIO,

**coeterisq; Dicastern Martisbur-
gici Dominis Assessoribus
spectatissimis,**

*Patronis suis omni observantia
cultu prosequendis,*

Hanc Disputationem in sui suorumq;
Studiorum ulteriorem commen-
dationem

Offert

PRÆSES.

In nomine IESV.

I.

Sentire, & nescire, quid sit sensus, sicut maximum dedecus est, ita sentire, & quid sensus sit scire, decus est insigne hominis. Quod nos etiam movit, ut de sensibus in genere tractare susciperemus.

2. Vocabuli igitur sensus Etymologiam quod attinet, dicitur à verbo *sentire*, quod nemini non constat; ratione autem *ὁμολογίας* usurpatur imprimis duobus modis: 1. notat *primam animalis affectionem*, quā aliquid percipimus. 2. non rarò pro *sententia* usurpatum legimus, ut apud Cic. *Nosseri sensus, ut in pace semper, sic in bello etiam congruebant.* pro Marc. p. 133. b.

3. Nostro verò instituto *prior significatio* convenit: ubi iterum notandum, quòd apud Aristotelem, reliquosque Physicos *duplicem habeat significationem*, & interdum notet *δύναμιν αἰσθητικὴν*, quæ producit actum sentiendi, quā quidem facultate præditi sunt etiam ij, quibus actus vel denegatus est; vel impeditus: *interdum* verò sumatur pro *ἐνεργείᾳ*, seu ipso actu, quando dormiens sine sensu esse dicitur.

4. Quando *operationem* notat, appellatur etiam *Sensatio*, & definitur, quòd sit *Actio animæ sentientis*, quā animal objecta sensilia per accommodata corporis organa percipit. A quā non multum abludit Definitio Aristotelis: *αἰσθητικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς ἐστὶ*, lib. de Som. & Vigil. c. 1.

5. Ut eò meliùs Definitionis sensus & veritas pateat, *sensationis requisita* sunt notanda, quorum numero sunt 4. & partim in ipso sentiente, ut priora duo, partim extra ipsum, ut duo posteriora reperiuntur. 1. *Anima sentiens.*

2. *Organum*, 3. *Objectum*, 4. *Medium*. Quæ singula ordine considerabimus.

6. I. Igitur ac præcipuum sensationis *requisitum* est *Animasentiens*, quæ suâ facultate & vi sensibile percipit, & *διὰ τὴν αἰσθητικὴν*, actu tale reddit: hinc cernimus, quòd corpus mortuum amplius non sentiat.

7. Actus quidem sentiendi toti composito ex anima & corpore constanti, puta, animali tribuitur: nos tamen, quando hoc animæ sentienti ascribimus, *causam efficientem primariam* indigitamus; deprehendimus enim, quòd corpus ratione animæ sentiat. Quare dicimus, animam sentire ut quo, animal verò ut quod.

8. Diffusa etiam est animæ essentia per totum corpus, & ad omnes partes animalis extensa; eadem enim, quæ est in oculo & aure, est etiam in manibus & pedibus: quòd autem non ubiq; visus & auditus autor sit, ratio est, quia non ubiq; illius sensus organon reperit.

9. II. Itaq; *requisitum* est *Organum*, quod aliàs etiam *αἰσθητικὸν sensorium* dici solet, & necessariò ad sensationem requiritur, quia nullus sensus quicquam percipit, nisi per instrumentum corporeum. Nihil autem est aliud, quàm illa pars corporis, quæ objecta sensibilia per speciem allata percipiuntur, ut ita sensatio fieri possit ab anima sentiente.

10. Statuitur *duplex, Commune & Speciale*: *Commune* est, à quo omnium sensuum origo proximè derivatur, ut *Cerebrum*; vel quod omnibus sensibus inservit, & quasi præcipuus minister est animæ sentientis, ut *Spiritus*: nam ij recipiunt impressas species, & quia sunt tenues, propiùs q; accedunt ad naturam animæ, ut penè pro immaterialibus habeantur, ministerio *nervorum* utuntur: his enim tanquam canalibus singulis sensibus spiritus animales suppeditantur.

II. *Spe-*

11. *Speciale sensorium* est, quod propriè & specialiter certo alicui sensui inservit: Sic oculus est speciale instrumentum visus, auris auditus, nares olfactus, lingua gustus, membrana & nervus tactus.

12. Circa organa *notetur* (1.) quòd recipiant *formas* rerum sine materia, quod sigilli similitudine ostenditur: cetera enim figuram vel imaginem aurei sigilli recipit, non ipsam sigilli materiam, in qua imago est sculpta, *Arist. lib. 2 de an. c. 12. t. 121.*

13. *Notetur* (2.) quòd cujusvis sensus sensorium *peculiari temperamento*, ac dispositione præditum esse debeat, quo species Objecti proprii in sensorio recipi & formari possint. Oculus e.g. sit peculiari dispositione ac temperamento instructus, ut possit in se recipere speciem lucis ac coloris.

14. *Notetur* (3.) quòd sensorium à *sensibili nimis vehementi* facilè lædi possit: propter nimiam enim vehementiam immutat temperamentum organi: Sic lux nimis splendida ac fulgida, nimio fulgore lædit spiritus visivos, ac visum dissipat: Immoderatus sonus nimiam vehementiam conformationem auris lædit, vnde nimius stridor auribus valde est molestus & noxius: id quod *Arist. l. 2. de an. c. 12. t. 123.* similitudine à fidibus desumpta, probat: si enim chordæ vocesq; validius intendantur, quàm intentionis & concentus ratio postulat, protinus modulatio dissonare incipit, & harmonia confunditur.

15. Nec est ut nobis aliquis objiciat; *Plantas quoq; & inanimata* similia nonnunquam pati ab his sensilibus: Ergo concedendum, ipsa quoq; sentire. Resp. passio hæc toto genere differt à sensatione: Sensatio est *immaterialis*; passiones rerum inanimatarum *materia* sunt, e.g. cum tonitru sternuntur rumpunturvè arbores, vel turres, non

tàm sonus, quàm aër commotus vim affert arboribus :
sic non tàm color quàm pigmentum, seu materia colo-
rata parietem inficit.

16. Notetur (4.) quòd sensorium debeat esse *vacuum ab objecto*, quod est recipiendum : intus enim appa-
rens prohibet alienum. Si e. g. aures debent percipere
sonum, ipsas sono vacare necesse est ; iccirco non be-
nè audiunt illi, qui aurium tinnitu laborant, nec rectè
vident illi, quorum oculi tincti sunt colore flavo : sic non
benè gustant illi, quibus lingua imbuta est aliquo sapore.

17. III. *Requisitum est Objectum seu sensile*, quod
semper positum est extra sensum, nimirum res illa, quæ
sensu apprehendi debet, seu potiùs qualitates sensiles.
Objecta sensuum dicuntur quidem esse *singularia*, &
Substantiæ corporeæ ; Substantiæ tamen non sentiun-
tur, quatenus sunt tales, sed quatenus qualitatibus sen-
sibilibus sunt præditæ. Johannes enim videtur, quate-
nus coloratus, tangitur, quatenus est calidus, frigi-
dus &c.

18. Est autem hoc *objectum* sive sensile vel *per se*,
vel *per accidens*, teste *Arist. lib. 2. de an. c. 6. t. 62.* Sensile
per se est, quod in se causam, cur sentiatur, includit, &
non interveniente alio sensum afficit : Sic color visu,
sonus auditu per se percipiuntur.

19. Et hoc iterum vel est *commune*, vel *proprium* :
Commune est, quod pluribus sensibus apprehenditur,
quorum *Aristoteles lib. 2. de an. c. 6. t. 64. quinque* recenset,
quæ quasi sunt generalia capita, ad quæ omnia reliqua,
quæ ab aliis autoribus recensentur, possunt referri ; &
sunt : *motus, quies, numerus, figura, magnitudo.* E. g. Si
rota currus movetur, hoc non tantùm videmus, & au-
dimus, sed etiam oculis clausis, auribusq; obstructis
ex ta-

ex tactu cognoscimus, quod moveatur.

20. *Quà ratione* sensibilia communia sensus afficiant, non immeritò disquiritur; diversa enim circumferuntur autorum de hac re opiniones, *quidam* statuunt, sensibilia communia propriam sui similitudinem, diversam à priorum sensibilium specie, in sensibus producere; *nobis* verò arridet sententia illorum, qui statuunt, sensibilia communia *nullas peculiare species* sensibus obijcere, verùm determinare & modificare species priorum sensibilium.

21. Nec tamen inde statim licet inferre: Sensibile commune nihil in sensum imprimit: Ergo est sensibile per accidens. Non sequitur, quia sensibilia communia sunt *media* inter sensibilia per se, & inter sensibilia per accidens. Licet enim propriam ac peculiarem speciem sensui non imprimant, speciem tamen sensibilis proprii attemperant, peculiaremq; modum speciebus priorum sensibilium determinant id quod sensibilia per accidens non præstant. e. g. coloratum sui imaginem immittit, sed aliter eam efformat, si præditum sit magnitudine quadratâ, aliter si triangulari, aliter si oblongâ, aliter si rotundâ, &c.

22. *Proprium* sensibile est, quod uno duntaxat sensu percipitur, illo nimirum, ad quem ordinatum est, quodq; omnibus circa sensum rectè se habentibus nunquam fallit illum. e. g. color percipitur visu, sonus auditu, odor odoratu, Sapor gustu, qualitates tactiles tactu.

23. Hæc sensibilia cum suis sensibus quando *actum* notant, simul sunt, *seque*, *reciprocâ necessitudine* ponunt & tollunt, quia una utriusq; est operatio: quando verò secundum *potestatem* considerantur, non est necesse, ut simul sint: nullo enim existente visu color esse potest, ut docet *Arist. lib. 3. de an. c. 2. t. 141.*

24. Sen-

24. Sensus à suis objectis afficiuntur, dum *qualitates* quædam ab illis emittuntur. Non autem *materiales*, sed *intentionales* qualitates hîc volumus intellectas, quæ sunt simulacra & imagines objectorum sensibilibium, ab his emanantes, puriores, & à materiæ concre-tione liberæ; vocantur communiter *Species sensibiles*. Sic qui videt equum, non ipsum equi corpus in oculos potest recipere, sed ejus effigiem & speciem. Tales intentionales qualitates etiam conspiciuntur in linteo, juxta vitrum vino rubro plenum posito, quod rubro colore tingitur.

25. *Conditiones* hujus sensilis sunt sequentes: (1.) *inter ipsum & sensorium iusta sit distantia*. Si enim *nimis* est remotum, aut planè non apparet, aut minùs apparet, quàm revera est. Ita res alba propter nimiam à visu distantiam interdum non albo, sed alio apparet colore. Si *nulla* planè distantia inter sensile & sensorium datur, sensatio quoque impeditur. Quod communiter sic solet efferri: *Sensile positum supra sensorium non facit sensationem, Arist. 2. de an. c. 7. t. 75. e. g. Si oculis planè imponas librum, nihil poteris videre aut legere in libro.*

26. (2.) Sensile *justam* habeat *magnitudinem*, nimis enim minurum satis rectè sentiri non potest; sic *vigesima pars milij* vix videtur.

27. (3.) Requiritur *justus situs*, ut nempe sensile collocetur in rectâ lineâ ante oculos, quæ enim vel supra, vel infra, vel post oculos, vel à latere ipsorum ponuntur, non ita commodè visu apprehenduntur.

28. (4.) *Justo tempore & morâ* versetur ante sensorium. Quæ enim subitò in sensus incurrunt, & quasi momento prætervolant, nihil admodum afficiunt ipsos: Sic qui manum citissimè per flammam ducit, ignis caliditatem non percipit. 29. Sen-

29. *Sensile per accidens* est, quod alio objecto interveniente percipitur, & ita per aliud sentitur. e. g. Substantia per se in nullum sensum incurrit, sed tantum ratione accidentium, quæ sustinet, percipitur. Sic sensile per accidens est, quando mel videns dicit, se rem dulcem videre.

30. Hoc sensile nihil agit in sensum exteriorem, à quo per accidens percipi dicitur, sed tantum est conjunctum cum eo, quod per se afficit; ab aliquà etiam peculiari in sentiente facultate per se cognosci potest, sive externo, sive interno sensu, sive intellectu.

31. IV. *Requisitum est medium conveniens*, & naturaliter se habens, nec alienà qualitate aut dispositione commutatum, quo mediante species sensibilis perfertur ad sensum, & interijcitur inter organum sentiendi, & inter objectum sensile. Hoc necessarium esse, expressis verbis docet *Arist. 2. de an. c. 11. t. 114.*

32. Licet hoc medium imprimis ad visum, auditum & olfactum necessarium esse videatur, quale est *aër & aqua*, tamen reliquis sensibus etiam non est dene-gandum. *Gustus* quidem medium est vel *externum*, ut *saliva*, per quam sapor defertur ad instrumenta gustandi, & est quasi vehiculum saporum; vel magis *internum*, ut *cuticula linguæ*, & *pори in musculosa carne*, per quos qualitas gustabilis in gustandi instrumentum influit.

33. Medium *tactus* quod attinet, videtur planè nullum esse, quia cum instrumento concurrat. Sed respectu carnis medium statuitur *cutis*; respectu nervorum *caro*. Et hac re tactus etiam differt à cæteris sensibus, quod nimirum in his sensile rectius sentiatur cominùs positum, in illo verò quò propiùs adjungitur parti corporis, habenti rationem medij interni, eò percipiatur exactius.

B

34. Et

34. Et hoc medium à sensibus prius afficitur, quàm sensorium. Nam sensationes istæ sunt motus locales, aut saltem cum motu locali conjunctæ; in motu autem locali mobile prius pervenit ad medium, quàm ad extremum.

35. Sed hîc visibile videtur esse excipiendum, nimirum lumen & colores, quæ propter summam spiritualitatem suam, uno eodemq; momento simul & oculo ingruunt & medio, nec in spatio intermedio tam esse, quàm fuisse dicuntur.

36. Quando itaq; hæc omnia, uti sunt enarrata, concurrunt, & rectè sunt disposita, animus etiam rebus percipiendis intentus est, non potest non fieri sensatio.

37. *Quantum autem fidei sensibus habendum sit; an ipsorum immota sit certitudo, an verò interdum error in ipsis accidat, non immeritò quæritur?* Putamus distinctè esse respondendum; quòd sensus circa proprium objectum nunquam erret, ut videlicet visus pro colore sonum, vel auditus pro sono colorem percipiat. Quòd verò interdum sensus circa communia sensilia decipiantur, nosq; id, quòd movetur, quiescere putemus; quòd etiam circa particularem & specialem proprii objecti rationem error contingat, ita ut cœruleum pro nigro habeamus; vel quòd in applicatione sensus ad objectum aberremus, quando solem rubrum putamus, quia per nubem rubram illam aspiciamus, experientia non rarò attestatur.

38. Consideratis generalibus sensuum requisitis, restat ut *in numerum ipsorum* inquireamus. Dari autem *sensus duplices, internos nimirum & externos, nemini non constat.* *Interni intra cranium consistentes, & operationem sentiendi exequentes, sunt, qui res sensibiles*
non

non solum præsentēs, sed etiam absentes percipiunt, & dijudicant: communiter tres numerantur: *Sensus communis, Phantasia, & memoria.*

39. Externos verò sic dictos, quòd in exteriorē corporis parte res externas præsentēs percipiunt, nos cum Aristotele quinq; numeramus, *Visum, Auditum, Olfactum, Gustum & Tactum lib. 3. de an. c. 1.*

40. Et ut numero huic quinario subscribamus, movent nos rationes: 1. Quia tot sensus in perfectis animalibus numerantur. 2. tot sunt genera & ordines rerum sensibilium, ad quos redeunt cætera omnia. 3. tot mediorum differentiarum ex suâ ad quemlibet sensum habitudine existunt. 4. tot etiam sensoria temperamentis & naturis discrepantia in animali notantur.

41. Quonam ordine recenseantur, parum refert: nos dicimus, quosdam pertinere πρὸς τὸ εἶναι animalis, putà *tactum & gustum*: quosdam verò magis facere πρὸς τὸ εἶναι, ut tres reliqui.

42. Quia autem nihil in naturâ temerè accidit, sed omnia ad aliquem finem tendunt, docente *Arist. lib. 3. de an. c. 12. t. 60.* neq; sensus frustra animali dati erunt. Finis ergo illorum est consecutio alimentî vitæ conservandæ necessarij, ad quem finem ad minus tactus & gustus requiruntur, unde *sensus necessitatis* appellantur. Quò etiam animalia escam eminè venari, & dam pabulum exeunt, à periculis & damnis sibi cavere queant, additi sunt reliqui tres sensus, *Visus, Auditus, Olfactus. l. de sen. & sens. c. 1.*

43. Sed hic finis sensuum in animali perfectiori, homine perfectior est, quàm in brutis. Hominibus datus est sensus, non tantùm ad nutrimenta investiganda; sed etiam 1. ut per sensum excitetur ad intelligendum.

nihil enim est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.
2. ut adminiculo sensuum colligat varias rerum experientias, & observationes, tum contemplationi, tum actioni inservituras. *Ibid.*

44. Atq; hæc sunt, quæ de sensibus in genere hoc tempore pro captu nostri ingenij in medium afferre volumus. Quare hic DEO Trinuni pro concessâ Spiritus sancti assistentiâ gratias agentes, receptui canimus.

AD

Præstantissimum & Literatissimum Dn.
Præsidem, Amicum suum (sine
figura) unicum.

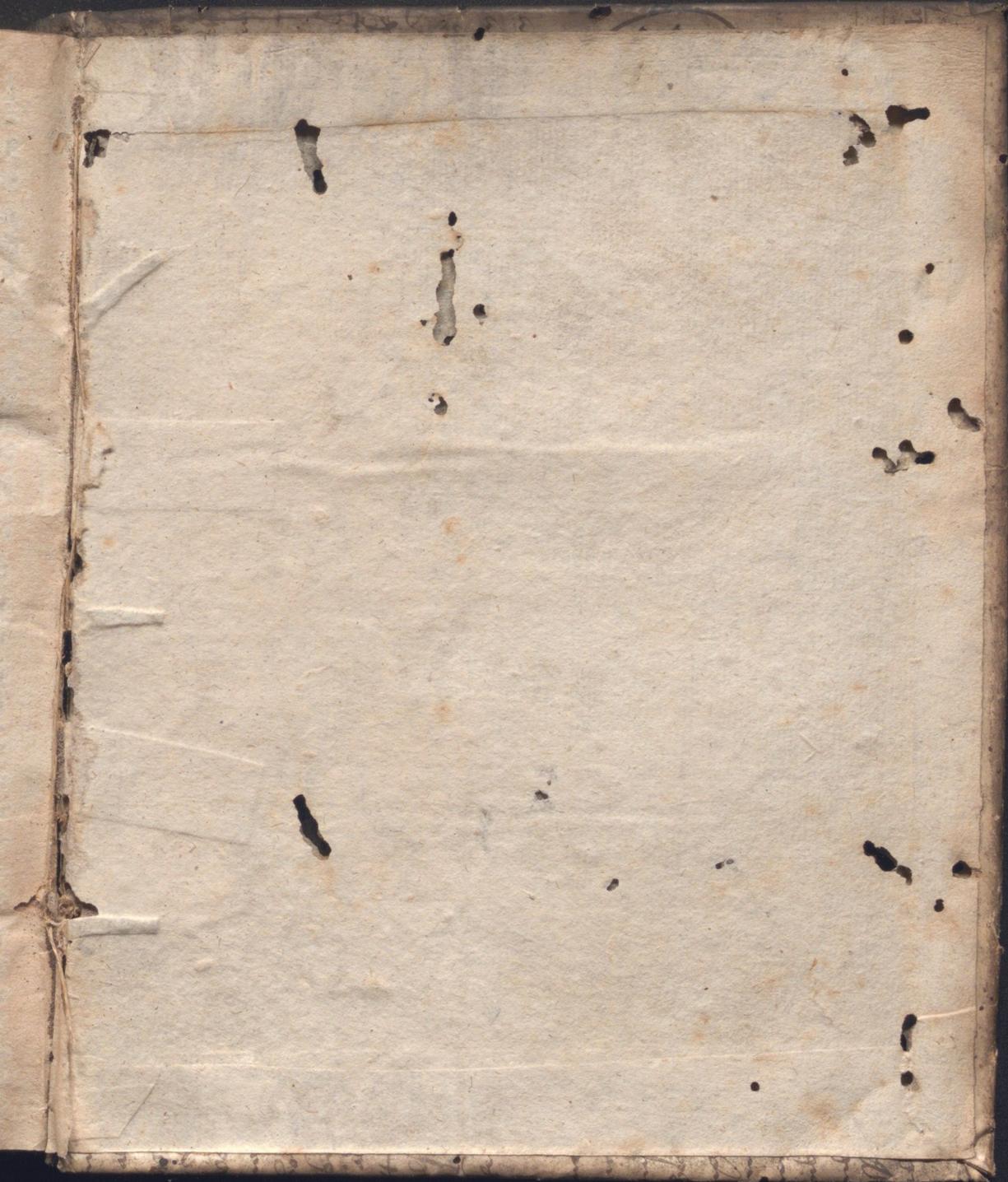
Dum placidam de Sensibus instituis Agre. Glor.,
In te funguntur munere quig. suo.
Lecta etenim Visus cerebello firmiter offert,
Auditus præstat quid tibi, tela probant.
Quæ capis olfactû, gustu, tactuq; gubernas,
Mens tua jussu horum, nil nisi sensa profert.
Aude plus ultrâ. Sic te bona sensa sequentur,
Qualia puncta τοφῶν promeruerè tibi.

Subjiciebat

M. Christophorus Göbel/
Alumn. Elect.

F I N I S.

2776

DISPUTATIO PHYSICA,
De
SENSIBUS
IN GENERE CON-
SIDERATIS,
Quam
Inclytæ Facultatis Philoso-
phicæ permisso, in celeberris

